

Nr 26

Utlåtande i anledning av väckta motioner om vidgad rätt till expropriation av mark för stärkande av ofullständiga jordbruk.

Tredje lagutskottet har behandlat två inom riksdagen väckta, till lagutskott hänvisade motioner, nämligen nr 364 i första kammaren av herr *Persson, Helmer, m. fl.* samt nr 446 i andra kammaren av herrar *Holmberg* och *Hagberg* i Stockholm.

I motionerna, som är likalydande, hemställes »att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställer om förslag till sådan ändring resp. komplettering av gällande bestämmelser om expropriation av mark för stärkande av ofullständiga jordbruk, att tillfredsställande reella möjligheter öppnas till komplettering av ofullständiga jordbruk genom avstyckning från godsens».

Beträffande de skäl som motionärerna anfört till stöd för sitt yrkande får utskottet, i den mån redogörelse därför icke lämnas i det följande, hänvisa till motionerna.

Utskottet har i den ordning § 46 riksdagsordningen föreskriver inhämtat yttranden över motionerna från lantmäteristyrelsen och lantbruksstyrelsen.

Gällande bestämmelser

Enligt 1 § lagen den 12 maj 1917 om expropriation må fastighet, som tillhör annan än kronan, efter tillstånd av Kungl. Maj:t tagas i anspråk genom expropriation för vissa i lagrummet uppräknade ändamål. Efter lagändring år 1947 kan expropriation sålunda ske bl. a. för stärkande av ofullständigt jordbruk. I 109 och 110 §§ meddelas en del särskilda bestämmelser om expropriation för detta ändamål. Sålunda föreskrives i 109 §, att fråga om expropriation i sådant fall endast får väckas av lantbruksnämnd. Härjämte stadgas i 110 § vissa begränsningar i möjligheten att erhålla expropriationsrätt. En förutsättning är att särskild svårighet möter att genom avtal förvärva erforderlig mark till skäligt pris. Expropriation får vidare icke ske, om därigenom avsevärd olägenhet skulle tillskyndas markens ägare eller innehavare. Bland de begränsningar i övrigt, som uppställas i 110 §, kan nämnas att expropriation av en hel jordbruksfastighet i regel får ske endast om fastigheten tillhör bolag, förening, stif-

telse eller fideikommiss. Tillhör fastigheten enskild person är förutsättningen den, att ägaren icke är mantalsskriven å fastigheten eller å fastighet i sambruk med densamma samt dessutom att han uppenbarligen besitter fastigheten av annan anledning än att bereda sig sin huvudsakliga utkomst av jordbruket.

Som ovan nämnts prövas frågan, huruvida expropriation i visst fall må ske, av Kungl. Maj:t. Den som erhållit Kungl. Maj:ts tillstånd till expropriation har att fullfölja ärendet genom att hos vederbörande expropriationsdomstol begära stämning å ägaren till den mark, som avses med Kungl. Maj:ts beslut, och å övriga sakägare, t. ex. arrendator. Vid domstolsbehandlingen bestämmes expropriationsersättningens storlek. I fråga om förfarandet inför domstolen gäller i stort sett samma regler som för den ordinära tvistemålsprocessen. Däremot föreligger en väsentlig avvikelse från denna såvitt angår rättegångskostnadernas fördelning. Den vanliga regeln härom i svensk tvistemålsprocess är att den som förlorar rättegången skall ersätta motparten hans kostnader. I expropriationsmål åter gäller enligt särskilt stadgande i 67 § expropriationslagen som huvudregel, att den som genom expropriationen erhåller mark skall betala motpartens rättegångskostnader oavsett det resultat vartill domstolen kommer beträffande expropriationsersättningens storlek.

Yttrandena

Båda remissinstanserna avstyrker bifall till yrkandet i motionerna.

Lantmäteristyrelsen anför följande.

Frågan om anskaffning av mark för stärkande av ofullständiga jordbruk torde i vissa avseenden komma att beröras av nu pågående utredningar. 1951 års jordbruksrationaliseringskommitté har således bl. a. till uppgift att utreda frågan om förstärkning av ofullständiga jordbruk med skogsmark. Denna utredning torde därvid komma in på vissa av de i motionen berörda spörsmålen. Det är likaledes att förvänta, att 1954 års fastighetsbildningskommitté i enlighet med de för denna kommitté gällande direktiven kommer att till övervägande upptaga frågan om och på vad sätt anskaffandet av mark, som erfordras för förstärkning av ofullständiga jordbruk, bör lösas i samband med större fastighetsregleringar.

Det synes styrelsen icke erforderligt att, i varje fall innan resultaten av nämnda kommittéer föreligga, ytterligare utredning igångsättes på detta område. Styrelsen anser sig för den skull icke för närvarande böra förorda bifall till motionen.

Lantbruksstyrelsen anför, att det av förarbetena till gällande lagstaddagen om expropriation för stärkande av ofullständigt jordbruk framgår att det varit lagstiftarens mening att detta rättsinstitut borde begagnas med varsamhet. Styrelsen hänvisar härom till ett uttalande av vederbörande departementschef i proposition nr 75/1947 (s. 239), genom vilken proposition förslag framlades till de nu gällande stadgandena. Det återopade uttalandet har följande lydelse.

Att det enligt min uppfattning i princip bör finnas möjlighet att använda expropriation för att genomföra den yttre rationaliseringen innebär ej, att jag anser det i och för sig önskvärt, att detta medel tillgripes. Tvärtom vill jag starkt betona, att expropriation bör ske först då det visat sig omöjligt att på andra vägar nå det åsyftade målet. Jag är vidare av den åsikten, att man även i dylika fall bör iakttaga varsamhet vid användande av expropriationsinstitutet och att eventuellt erforderliga ingrepp av detta slag ej skola göras mer omfattande än som är nödvändigt för att undanröja de föreliggande svårigheterna.

Styrelsen fortsätter.

Departementschefens uttalande underströks av särskilda utskottet (utl. nr 2/1947 s. 90).

Enligt de årligen sammanställda redogörelserna för lantbruksnämndernas verksamhet ha nämnderna under åren 1949—1954 gjort 8 framställningar till Kungl. Maj:t om expropriation enligt de nu angivna bestämmelserna. Endast 2 av de nämnda expropriationsmålen ha enligt angivna uppgifter under samma tid fullföljts.

För egen del får lantbruksstyrelsen anföra följande. De expropriationsförfaranden, som med stöd av de förut återgivna bestämmelserna hittills igångsatts, ha tagit sikte huvudsakligen på kompletteringar av ofullständiga jordbruk med skogsmark. Att verksamheten på området fått så ringa omfattning som framgår av de statistiska uppgifterna beror, förutom på de förut anförda uttalandena i förarbetena samt lagens ordalydelse, framför allt på att expropriationsersättningarna visat sig bli så höga, att innehavarna av ofullständiga jordbruk icke annat än mer undantagsvis torde kunna förvärva tillskottsmark på denna prisnivå. Lantbruksnämndernas befogenheter att lämna bidrag till kostnaderna för sådana förvärv äro begränsade. Även kostnaderna för förfarandet ha visat sig bli avsevärda. Vad expropriationsinstitutets konstruktion beträffar leder den visserligen till ett långt utdraget förfarande med mycket arbete på varje enskilt fall, men detta torde knappast i avsevärdare mån ha bidragit till nämndernas återhållsamhet på området.

Frågan om ofullständiga jordbruks komplettering med skog är för närvarande föremål för överväganden inom 1951 års jordbruksrationaliseringsutredning. Vad beträffar den av motionärerna berörda frågan om förvärv av tillskottsjord från de stora godsens på slättbygderna torde det särskilt vara vid fideikommiss, som svårigheter att förvärva mark möta. Det synes icke osannolikt att de förslag, som äro att förvänta från fideikommissutredningen, skola bidra till att underlätta förvärv av tillskottsjord från sådana gods som utgöra fideikommiss. Under angivna förhållanden synes icke påkallat att nu föranställa om sådana lagstiftningsåtgärder som föreslagits av motionärerna.

Utskottet

Som framgår av remissinstansernas yttranden kan det av motionärerna behandlade spörsmålet väntas bli belyst ur skilda synpunkter av åtminstone tre nu pågående utredningar, nämligen 1951 års jordbruksrationaliseringskommitté, den sedan år 1952 arbetande fideikommissutredningen samt 1954 års fastighetsbildningskommitté. Att under sådana omständigheter nu

igångsätta ytterligare en utredning i frågan synes varken påkallat eller lämpligt. Utskottet kan därför icke förorda bifall till motionärernas yrkande.

På grund av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,
att förevarande motioner, I: 364 och II: 446, icke måtte för-
anleda någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 17 maj 1955

På tredje lagutskottets vägnar:

HUGO OSVALD

Vid detta ärendes behandling har närvarit:

från första kammaren: herrar Albert Hermansson*, Grym, Ivar Nilzon*, Axel Jansson, Herbert Hermansson* och Krügel*;

från andra kammaren: herrar Andersson i Löbbo, Åhman*, Johansson i Torp, Levin*, Nestrup och Andersson i Ryggestad.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.